

УДК 82-6.09=161.2=112.2

ЛИСТИ ГЕОРГА АДАМА ДО ІВАНА ФРАНКА

Микола ЗИМОМРЯ

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
вул. І. Франка, 34, Дрогобич, Україна, 82100*

Роман ГОРАК

*Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка,
вул. Івана Франка, 150–152, Львів, Україна, 79011*

Уперше публікуємо листи Івана Франка до відомого літературознавця та пропагандиста української літератури в Німеччині Георга Адама до Івана Франка, які охоплюють 1902–1906 роки. Розкриті також деякі досі невідомі в літературознавстві сторінки біографії Георга Адама та його зв'язок з українськими письменниками.

Ключові слова: Іван Франко, Георг Адам, листи, взаємодія українсько-німецьких літератур.

У досі опублікованій творчій спадщині Івана Франка та його епістолярії ім'я Георга Адама згадується тільки один раз: у листі до відомого болгарського письменника Петка Тодорова від 20 грудня 1902 року, який уперше опублікував Еміль Стефанов у 1956 році під назвою «Невідомий лист українського письменника Івана Франка до П. Ю. Тодорова» у № 8 журналу «Сентември» (с. 136), що зберігається в архіві П. Тодорова в Державному історичному архіві Болгарії у Софії.

«Очень жаль, – писал у цьому листі І. Франко, – что наши мечтания – сделать с г. Адамом прогулку по Болгарин, не исполнились. Здесь, конечно, вина прежде всего на обстоятельствах, которые не позволяют мне оторваться от Львова. Да, кроме того, прошлое лето было тяжело для меня и в финансовом отношении, так как постройка собственного домика истощила все мои и без того скудные средства. С завистью я слушал рассказы д-ра Адама о Вашем прекрасном отечестве и о Вашем путешествии. [...] Ежели бы Вы были так любезны написать нам для ЛНВ (“Літературно-науковий вісник”) статейку о влиянии м[а]л[о]русской лит[ературы] на болгарскую, то я был Вам очень благодарен, и не сомневаюсь, что чувство это разделяли бы все мои соотечественники. Не менее благодарен был бы я Вам за статью о болгарском рассказе. Я хочу в одной из следующих книжек напечатать статью д-ра Адама о Ботева с переводом некоторых его стихов. Я хотел бы со временем перевести всего Ботева и издать его с портретом Ботева с биографией особой книжкой, ежели бы только смог добыть его издание» [7, с. 216].

Про наміри І. Франка перекласти поезію Христо Ботева українською мовою стало відомо Г. Адаму, який був пристрасно захоплений Болгарією та її культурою. Тому він і переслав деякі поезії цього видатного письменника І. Франкові. Проте зробити їх переклад І. Франкові так і не вдалося, а надіслані матеріали залишилися в його архіві.

У коментарях до публікації цього листа у зібранні творів І. Франка в п'ятдесяти томах про Георга Адама, крім дат його життя: 1874–1948 роки, зазначено, що він був німецьким славістом і популяризатором слов'янських літератур, зокрема української, німецькою мовою.

Оскільки свого часу Г. Адам відгукнувся рецензією на «Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko» («Вибрані поезії Тараса Шевченка») в перекладі німецькою мовою Юлії Віргінії (Ляйпциг, 1911), опублікованої на сторінках журналу «Das literarische Echo» («Літературне відлуння») за 1912 рік (№ 19), то його ім'я потрапило у перший том відомого «Шевченківського словника», що вийшов 1976 року (с. 25). Тут про нього подано лаконічну інформативну нотатку: «Адам (Adam) Георг (8.ІІ.1874–1948) – німецький славіст, дослідник і популяризатор української літератури. Листувався з О. Кобилянською, І. Франком і О. Маковесем. У 1902 році відвідав Чернівці та Львів. Про Шевченка з позицій нім. прогресивної критики писав у розвідці “Сторіччя української літератури (1901)”».

А не так давно, у тритомнику «Світова велич Т. Г. Шевченка» (1964) містилася згадка про Г. Адама, де, наприклад, стверджувалось, що він помер 1914 року. Що й казати про найповніше видання творів Ольги Кобилянської, яке вийшло 1963 року, де замість року його смерті стояв знак запитання [5, с. 713].

Справді Г. Адам доволі активно листувався з О. Маковесем, О. Кобилянською та І. Франком. У відділі рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка (фонд О. Маковея) зберігається три листи Г. Адама до нього (ф. 59, од. зберігання 2762). Листи написані у 1898–1902 роках. У фонді О. Кобилянської є також три листи, які написав Г. Адам у 1901–1902 роках (ф. 14, од. зберігання 1808). У фонді І. Франка (ф. 3, од. зберігання 5052) – шість листів, писаних у 1902–1906 роках. Жоден із тих листів досі не опублікований.

Творчість Г. Адама була під увагою «Літературно-наукового вісника», який у своїх коротких замітках під рубрикою «Що пишуть про нас» постійно інформував читачів навіть про найдрібнішу увагу цього німецького славіста до української культури, як наприклад, про публікацію ним двох українських емігрантських пісень з його передмовою та перекладі у № 7 штутгартського часопису «Aus fremden Zungen» («З чужих мов») за 1902 рік. Редакція навіть гордилася тим, як про «Літературно-науковий вісник» висловлювався у цій публікації цей відомий німецький славіст: «Крім того висловляє д. Адам, – писав Володимир Гнатюк, автор цього повідомлення, – гадку про наш “Вісник” отсими словами: Diese trefflich geleitete Monatsschrift, welche unter Mitarbeit der bedeutendsten kleinrussischen (ukrainisch-ruthenischen) Schriftsteller der Gegenwart nun mehr im fünften Jahre in Lemberg erscheint, ist der literarische Sammelpunkt aller Kleinrussen (Ukrainer, Russinen, Ruthenen), welche in Südrussland, dem östlichen Galizien, der Bukowina

und dem nordöstlichen Grenzgebiet Ungarns die Hauptmasse der Bevölkerung bilden¹. Наводимо сі слова як погляд стороннього європейського читача вашого журналу; вони можуть служити також за відповідь тим нашим землякам, що нераз висловлюють своє невдоволенє, не маючи ані змоги ані охоти порівняти наше виданє з иньшими подібними у иньших народів і спускаючись лише на свій “естетичний” смак та на “хлопський” розум. Як би наші люди привикли більше читати і річево думати, а менше критикувати з формальних або зовсім фантастичних причин, то ми певні, що наш Вістник мав би вже давно більше як 1000 передплатників. Ну, та підождемо... В.» [8, с. 23–24].

Цей же журнал часто перекладав деякі статті цього вченого і друкував на своїх сторінках, посилаючись на його авторитет. Наприклад, у перекладі Антона Крушельницького (Ч. П, т. 17, 1902, с. 172–177) була опублікована стаття Г. Адама «Дещо про румунську літературу».

І все ж залишається незрозумілим байдужість нашого літературознавства до цієї постаті, що поширювала й інтерпретувала українську літературу серед німецькомовного читача на рубежі XIX–XX століть. Зрештою не тільки нашого. Г. Адам був популяризатором російської, румунської, польської, болгарської літератури в Німеччині. Проте і тут, у Німеччині, він був і залишається маловідомим. Якщо не брати до уваги однієї незначної згадки у Кіршнеровому «Літературному календарі» за 1901–1915 роки, в иньших довідниках, енциклопедіях і подібних виданнях про нього немає жодної згадки.

Тільки 1998 року завдяки публікації Миколи Зимомпі «Zur Problematik von interliterarischen Kontaktbeziehungen: ihre Rolle im künstlerischen Prozeß an der Wende des XIX. zum Anfang des XX. Jh.» («До проблематики міжлітературних стосунків: їхня роль у художньому процесі на зламі XIX–XX століть»), яка була результатом роботи в різних архівах та яку надрукували в науковому збірнику на пошану академіка Миколи Мушинки «Благовісник праці» [6, с. 269–287], стала відома біографія цього палкого дослідника й пропагандиста української літератури в німецькомовному культурному просторі.

Георг Генріх Адам походив з робітничої сім’ї. Його батько Генріх Юліус Фрідріх Адам (1843–1914) був сином шевського майстра Фрідріха Шойєргота Моріца Адама (1813–1890), який народився у Польщі і працював складачем у друкарні. Йому довелося бути активним членом соціал-демократичної партії Німеччини. Він особисто знався з Вільгельмом Лібкнехтом (1826–1900). Є всі підстави стверджувати, що знав він також Августа Бебеля (1840–1913) та Карла Лібкнехта (1871–1919). Цим пояснюється, що здебільшого свої твори Г. Адам публікував у виданнях, які були друкованими органами цієї партії.

Мати Г. Адама – Юліана Амалія Радеке (1845–1923) походила зі Швергенця, що біля міста Позен (нині – Познань, Польща). Одруження батьків Г. Адама відбулося

¹ Цей провідний місячник з’явився п’ять років тому у Лемберзі, завдяки співпраці найвизначніших малоруських (україно-русинських) письменників сучасності він став об’єднуючим пунктом для усіх малоросів (українців, русинів, рутенців), які формують переважну більшість населення східної Галичини, Буковини та північно-східної території Угорщини. – *Переклад з німецької мови.*

21 жовтня 1870 року. Десь 1872 року вони переїхали до Берліна, де 8 лютого 1872 року й народився їх первісток Георг Адам, якому судилося бути єдиним сином у батьків.

Зростав Г. Адам в атмосфері, де поруч із німецькою мовою можна було чути і польську. Мати володіла декількома мовами і зуміла прищепити синові любов до слов'янських народів. Приміром, вже в юності Г. Адам володів кількома слов'янськими мовами, зокрема, польською, болгарською та лужицькою.

У 1887 році Г. Адам розпочав навчання у гімназії імені Лейбніца у Берліні і закінчив його 1893 року. Екзаменаційна комісія засвідчила, що він був старанним і уважним з усіх навчальних дисциплін. У гімназії Г. Адам як син соціал-демократа мав кличку «червоний».

Після закінчення гімназії 1893 року Г. Адам вступив до Берлінського університету імені Фрідріха Вільгельма. Батьки бажали, щоб їхній син був лікарем. Поряд із медичними предметами під час навчання в університеті протягом дванадцяти семестрів Г. Адам вивчав філософію, літературу та історію і завершив навчання в 1899 році, а відтак продовжив навчатися в університеті в Ростоці, де після зимового семестру 1899–1900 року в 1901 склав необхідні екзамени на лікарську спеціальність, а після захисту дисертації 30 березня 1901 року на тему «Періодичне божевілля», виконаної під керівництвом професора Шухарта із Ростока, отримав звання доктора медицини. Дисертація видана окремою книжкою ростockькою друкарнею Карла Гіншторфа. Вона не втратила своєї цінності ще й сьогодні, як і низка його медичних статей. Г. Адам написав ці дослідницькі студії, власне, як професійний лікар і науковець. Тривалий час він працював у психіатричній лікарні в Заксенберзі, що біля міста Шверін, а потім у шпиталі, що функціонував у дільниці Берлін-Бух. Свою лікарську професію Г. Адам сприймав як гуманний обов'язок. Йому була чужа шовіністична атмосфера у вільгельмівській Німеччині, що панувала в певних академічних колах. Не дивно, що у похмурі часи фашизму він цілком відійшов від громадського життя і жив самотньо в передмісті Берліна – Фінкенкруг. В останні роки свого життя Г. Адам інтенсивно цікавився російською літературою. Зокрема, в 1946 році він надіслав свої статті до редакцій таких журналів, як «Tägliche Rundschau», «Der Aufbau», «Die Kunst», «Für Dich», «Sonntag», «Berliner Hefte».

Варто зазначити, що Г. Адам активно досліджував творчість Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника, а також Олександра Пушкіна, Антона Чехова, Максима Горького, Володимира Маяковського. Низка його праць про їхню творчість ще й досі залишається неопублікованою. Щоправда, не кожна праця Г. Адама може бути названа новаторською, але всі вони викликають певний інтерес. Навіть за сучасної доби вони – своєрідне свідчення його духовних устремлень, сказати б, свідцтво сприйняття ним того чи іншого письменника та його творчості.

Особливо цікаві для нас статті Г. Адама про українську літературу. Перша така студія з'явилася 1898 року, а остання датується 1912 роком. Це був той період його діяльності, який приніс йому найбільші успіхи в царині літературознавства та літературної критики.

І хоча й не всі плани Г. Адама стосовно української літератури могли бути здійснені, проте він щиро хотів глибше і ширше знайомити німецькомовного читача з українською

літературою. Уже наприкінці 1899 року він виношував ідею написати хоч би короткий нарис не простої долями історії української літератури, починаючи від 1798 року, коли з'явилася «Енеїда» І. Котляревського, від якої вона починає свій новий відлік, аж до сучасних йому письменників. На жаль, обставини склалися так, що цьому не судилося здійснитися.

Окрім критичних та літературознавчих статей літературно-критичного змісту, які друкувались у тодішніх провідних журналах («Das literarische Echo», «Aus fremden Zungen» і «Magazin für die Listeratur des Auslandes»), Г. Адам писав й власні оригінальні твори: поезію, прозу та драми. Серед них цікавою видається чотириактова комедія «Ein Ölbrandt» («Ольбрандт»), а також п'єса на дві дії «Falsch beschuldigt» («Несправедливо звинувачений»), що написана 1893 року. У загальній кількості він написав понад тридцять творів, які залишилися неопублікованими. Його драматичні твори мають не вельми високу вартість. Не належить до кращих здобутків і його поезія, де не відчувається того потужного обдарування, яке натомість є у його літературознавчих працях.

В одному з віршів Г. Адам задекларував рядки – «Liebe zur Menschheit! Zum Gutten und Schönen!...» («Любов до людства! До доброго і прекрасного!...»). Вони можуть слугувати епіграфом до його діяльності, бо саме під цим гаслом написано більшість його творів на мотиви слов'янських народів. Особливу симпатію він явив до українців та болгар, історичну долю яких вважав нещасливою. Що ж до українців, то він чітко усвідомлював, що бере на себе вельми відповідальне завдання зробити доступними німецьким читачам імена ще майже невідомих у Німеччині авторів нової хвилі української літератури.

Його перша наукова праця «Aphorismen üben die Todesfurcht» («Афоризми про страх смерті») опублікована 1894 року в журналі «Lichtstrahlen», що був органом релігійно настроєної гуманістичної громади. Ця публікація не зазнала успіху. Ім'я Г. Адама не було помічене, проте саме на час публікації цієї статті припадає зростання його політичної активності як соціал-демократа в Берлінському університеті. «Його передова позиція, – писав Норберт Рандов, – спонукала його у час, коли прусько-націоналістичний ура-патріотизм найбільше формував обличчя Берлінського університету, шукати представників студентських кіл, котрі також протистояли б цьому зламові духу. Адже вони зазнавали переслідувань. І це були якраз студенти із слов'янських країн, з якими спілкувався Адам. Серед них, здається, болгари справляли на нього найбільше враження»¹.

Чи були серед тих студентів українці, досі не вдалося з'ясувати. Певна річ, що зацікавлення Г. Адам історією слов'янських народів, привели його у центр дискусій, які велись у Берліні при тамтешньому університеті серед студентів – вихідців зі слов'янських країн. Г. Адама був співробітником соціал-демократичних та подібних за духом друкованих органів, зокрема: «Neue Zeit» («Новий час»), «Wahrer Jakob» («Справжній Якуб»; сатиричний журнал соціал-демократичної партії Німеччини), «Gleichheit» («Рівність», часопис, який видавала Клара Цеткін), «Das literarische Echo» («Літературне відлуння»; літературно-мистецький журнал).

¹ Окремі щоденникові записи Г. Адама зберігаються в особистому архіві М. Зимомрі.

Позитивний вплив на Г. Адама мав Людвіг Якобовський (1868–1900) – відомий німецький письменник, редактор літературно-наукового журналу «Die Gesellschaft» («Суспільство»), який виходив у Дрездені упродовж 1885–1902 років.

У журналі друкували переклади творів і статей українських письменників. Тут, зокрема, був опублікований німецькомовний автопереклад вірша Лесі Українки «To be or not to be?», а також її поезія в прозі «Ein Brief ins Weite» («Лист у далечинь»). До речі, обидва твори 1970 року судилося вперше віднайти одному з авторів цих рядків...

Людвіг Якобовський мав намір видати німецькою мовою антологію української малої прози у двох томах. Передбачалося вмістити художні образки І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Маковея, Леся Мартовича, О. Кобилянської. Однак реалізувати ці плани він не встиг. Після його смерті, що припала на 2 грудня 1900 року, згадані твори в адекватній інтерпретації О. Кобилянської були видрукувані на шпальтах віденського журналу «Ruthenische Revue» («Український огляд»). До слова, низка оповідань Л. Якобовського в українськомовному перекладі побачили світ у газеті «Буковина». До того ж Леся Українка переклала російською мовою два оповідання Л. Якобовського для журналу «Жизнь»; її перу належить і змістовна оцінка художньої спадщини письменника. Саме завдяки йому Г. Адам познайомився з багатьма діячами німецької культури. Також Г. Адам був одним із найактивніших членів товариства «Die Kommenden», що під кінець 1899 року заснував Людвіг Якобовський. Воно складалося з митців, науковців, любителів мистецтва. Література була постійним предметом дискусій на засіданнях гуртка. Серед обговорюваних питань часто звучала й тема німецько-слов'янських відносин. Суттєву роль у процесі їхнього поживлення відігравали болгарські письменники Пенчо Славейков (1866–1912) та особливо Петко Тодоров. Невдовзі болгарська література захопила Г. Адама як одержимого дослідника. Він познайомився з багатьма тодішніми творцями болгарського письменства.

Що ж стосується української літератури, то його приваблювала радше трагічна історія України, болі її неупокороного духовно народу, розмаїта усна народна творчість, а також багата на мотиви література. Йому були відомі німецькомовні джерела про Україну і найперше – найбільш ґрунтовна зарубіжна праця «Geschichte der Ukraine und der Cosaken» («Історія України та козаків»; Галле, 1796) Й. Х. Енгеля (1770–1814). Це засвідчує вже перша стаття Г. Адама, присвячена українській літературі. Вона надрукована на шпальтах журналу «Literarisches Echo» під назвою «Kleinrussland» («Малоросія»), власне, як результат його дослідницьких пошуків, студій, стосовно історії та фольклору українського народу. Впадає в око його добра обізнаність з тодішньою українською періодикою.

Врешті 1902 року Г. Адаму судилося подорожувати землями слов'янських народів. Це сталося не без активних ініціатив з боку О. Кобилянської. Г. Адам прагнув зібрати матеріали до нових досліджень, а також зробити кроки, які б зумовили поживлення творчої співпраці та взаєморозуміння між слов'янськими та німецькими діячами культури.

Ця поїздка, про яку писав у цьому листі І. Франко авторові «Ідилій», тобто П. Тодорову, розпочалася 30 квітня 1902 року. Г. Адам виїхав з Берліна через Дрезден до Праги,

де вже на нього чекав болгарський побратим. Після екскурсії містом 2 травня, тобто відвідин Чеського національного музею, театру, ратуші, він був на урочистому прийомі, влаштованому на його честь. У цьому дійстві взяли участь близько двадцяти болгар, четверо сербів, троє українців, двоє чехів, двоє словенів і один росіянин. Ініціатором цієї справді величної гостини був П. Тодоров. Першим виступив Г. Адам з короткою промовою, яку закінчив словами: «Да живее България!» («Нехай живе Болгарія!»).

Від імені української спільноти на прийомі виступив приятель О. Кобилянської, з яким Г. Адам до того вже спілкувався польською мовою. Про це він особисто повідомляв О. Кобилянську в листі 3 травня 1902 року. На жаль, прізвище цього учасника досі не вдалося встановити.

Після низки промов учасники урочистості співали національні гімни слов'янських народів, у тім числі прозвучав і милозвучний гімн «Ще не вмерла України», виконали відомий болгарський танець. Найімовірніше йдеться про танець хоро, який серед болгар набув особливої популярності.

3 травня 1902 року Г. Адам разом з П. Тодоровим поїхав через Відень і Будапешт до Белграда, куди прибув увечері 4 травня. Наступного дня обидвох прийняв Костянтин Величков (1855–1907), герой національно-визвольної боротьби болгарського народу. Він був близьким духом Іванові Вазову (1850–1921). К. Величков виконував на той час обов'язки посла. Після обіду вони відвідали видатного сербського письменника Янко Веселіновича (1862–1905), автора роману «Гайдук Станко».

Разом з П. Тодоровим Г. Адам пароплавом вирушили у півтораденну подорож від Белграда до містечка Рушук (сучасне Русе). З нагоди 25-річного ювілею перебування на троні болгарського митрополита тут відбулися урочистості, в яких взяли участь представники болгарської інтелігенції. Вони справили сильне враження на Г. Адама.

7 травня Г. Адам і П. Тодоров залізницею поїхали з Рушука до Тирнова. Відтак, на їхньому шляху було місто Елена, де народився П. Тодоров. Воно припало Г. Адаму до душі. Про це він повідомляв у листі до матері. Упродовж 22-денної подорожі друзі відвідали, окрім Софії, ще й Пловдив, Скобелево, Габрово, Казанлик та інші міста. А 24 травня 1902 року Г. Адам був присутній на святі Кирила та Мефодія, провідників слов'янської письменності.

27 травня численні представники болгарської громадськості з ініціативи П. Тодорова приготували заслуженому гостеві з Німеччини урочисте прощання. І того ж дня Г. Адам дістався до Рушука з наміром зустрітись із Вожаном Ангеловим. Однак запланована зустріч не відбулася. Тому він наступного дня поїздом виїхав з Рушука через Бухарест до Чернівців. Маршрут передбачав зупинку в Бухаресті, де Г. Адам побував в університеті та редакціях періодичних видань. Звідси 30 травня Г. Адам прибув о сьомій годині ранку до Чернівців, де пробув приблизно 15 годин. На вокзалі його зустріли О. Кобилянська, її брат Юліан та О. Маковей, який з 1899 року викладав україністику в учительській семінарії та в Чернівецькому університеті. Перебування німецького гостя в столиці Буковини було нетривалим. У контексті з темою годі тут закрювати бесіду про причини. А все ж варто виокремити факт важко зрозумілого мотиву розчарування, яке охопило Г. Адама після побачення з О. Кобилянською. В

очах німецького друга вона виглядала хворобливою... Однак він плекав надію, що невдовзі приїде ще раз на землю Буковини, щоб разом з О. Кобилянською вирушити на прогулянку в гори до Кімполунгу.

«Що пан Георг Адам, – писала Ольга Кобилянська 11 липня 1902 року Петку Тодорову, – був у мене, мабуть, уже і від нього знаєте. Не можу вам сказати, яку велику радість справив нам своїм прибуттям, а се вже маю я Вам, дорогий товариш, завдячити. Та лиш жалували ми, що так коротко був у нас, бо приїхав о 3-ої з полудня, а виїхав о 10-тій вечером, так що не міг з всією нашою громадою русинів бачитись, та все ж таки пізнав видніших з них» [5, с. 508].

Тоді ж Г. Адам познайомився з професорами Чернівецького університету Степаном Смаль-Стоцьким та О. Поповичем. Крім Чернівецького університету, гість відвідав редакцію газети «Буковина» (1885–1910), яку заснував Юрій Федькович. Завдяки творцеві поеми «Лук'ян Кобилиця» та Осипу Маковею, який був її редактором (1895–1897), видання здобуло широку популярність і має заслуги перед українською літературою. У редагованому О. Маковеєм додатку до газети було надруковано кілька творів О. Кобилянської. Тому й не дивно, що Г. Адам явив великий інтерес до цього часопису і висловив бажання його передплачувати.

Поза увагою Г. Адама не залишилися і низка красназавчих праць про Буковину, наприклад, ті, що вийшли з-під пера визначного знавця краю Раймунда Фрідріха Кайндля (1866–1930), які високо оцінив Іван Франко. Із Кайндлевої ґрунтовної студії «Гуцули», що вийшла у Відні 1894 року, він використав 25 перекладених українських народних пісень, коли готував власні переклади деяких українських пісень, зокрема, з емігрантського циклу.

Під час перебування в Чернівцях Г. Адам прагнув особисто познайомитися з Р. Ф. Кайндлем, який був професором історії Австрії у стінах Чернівецького університету. Але це його бажання не здійснилося. «Чи не могли б Ви, – писав Г. Адам О. Кобилянській 24 червня 1902 року, – передати мої найкращі вітання панам професорам Смаль-Стоцькому і Поповичу, а також іншим панам передайте, будь-ласка, мою найщирішу вдячність. Мої поклони адресую також професору Кайндлю, з яким я так і не зміг познайомитися» [2].

З Чернівців Г. Адам виїхав до Львова, де його приязно зустріли І. Франко і В. Гнатюк. Перебування у Львові було ще коротшим, ніж у Чернівцях. Через сім годин він виїхав з міста Лева. Через Прагу і Дрезден він повернувся до Берліна. Зустріч з І. Франком викликала в Г. Адама справжнє захоплення. «Шановний пане докторе, – писав він І. Франкові із Заксенберга 11 червня 1902 року, – після того, як я дещо заспокоївся в оточенні моїх мекленбуржців від усіх моїх подорожей, починаю усвідомлювати ті враження і спогади, які досі перебували в достатньо хаотичному стані. Власне, через контраст із тим, що нас тепер оточує і дозволяє розвивати думки про їхній вплив загальною. І це задоволення, з яким я тепер усе переживаю ще раз, я мушу висловити і Вам мою сердечну вдячність за люб'язний і дружній прийом, яким я тішився у Вас. Коли ж мене огортає жаль, що так швидко промайнули чудові дні, то я негайно хапаюся за думку, що я знову якнайшвидше приїду до Лемберга; так, тоді Лемберг уже не буде останнім у моїй подорожі стосовно часу. Я думаю, Вас нема потреби переконувати у

тому, як мені щиро шкода, що недавно я не зміг поїхати разом з Вами, але й справді вже потрібно було поспішати з поверненням, бо вже наступного дня після мого повернення вирушив також у подорож і наш директор» [3, арк. 369–379].

У Львові Г. Адам побував у Науковому товаристві імені Шевченка, відвідав бібліотеку Оссолінських та університет. Він скористався нагодою ознайомитися з реліктами Стрийського парку, біля якого мешкав В. Гнатюк, а на Софіївці будував свою хату І. Франко. Пам'ятки Львова винятково сподобалися Г. Адаму. Він охоче сперечався з думкою П. Тодорова, коли останній висловив критичний докір про місто Лева. Натомість для Г. Адама воно було самобутнім музеєм просто неба – симпатичним, жвавим і архітектурно привабливим. Можна тільки пошкодувати, що перебування Г. Адама не знайшло свого відображення на сторінках тодішньої львівської преси.

За порадою О. Кобилянської та О. Маковея, Г. Адам встиг познайомитись у Львові з професором Володимиром Шухевичем (1850–1915), автором капітальної праці «Гуцульщина». Вона справила на нього сильне враження. «Вона (Шухевичева праця “Гуцульщина”) цікавила мене особливо, – писав він О. Кобилянській у листі від 24 червня 1902 року, – бо тут я зміг знайти екстракт того, що побачити мені поки що недоступне» [2]. Нічого дивного в тому не було, бо у цій унікальній праці Г. Адам знайшов відповіді на дуже багато питань, пов'язаних з Гуцульщиною, які його цікавили. Подарували ці книги Г. Адаму при відвіданні філологічної секції НТШ, де на той час її головою був О. Колесса, а І. Франко – заступником. Зустріч відбулася перед обідом у головному корпусі Товариства, на вул. Чарнецького, 26. Опісля приїзду додому Г. Адам уважно вивчав отримані матеріали, про що він повідомляв О. Кобилянській у вже згадуваному листі від 24 червня 1902 року, що й досі залишається неопублікованим.

Ця подорож надихнула Г. Адама на глибше вивчення, власне, дослідження української народної поезії. Він опирався на праці І. Франка, В. Гнатюка, В. Шухевича, а також Р. Ф. Кайндля, К. Францоza, Г. Купчанка.

Про зустріч з І. Франком Г. Адам докладно розповів П. Тодорову у листі з червня 1902 року. Про конкретні деталі йдеться в неодноразово згадуваному листі від 24 червня 1902 року. «Дивно, – писав він О. Кобилянській, – аж лише зараз до моєї свідомості по-справжньому дійшло значення усього того, що я бачив і пережив. Всюди все здавалось мені таким звичним, знайомим і привітним, що я почував себе не інакше, як вдома. І саме зараз, оскільки я відчуваю це в своїх спогадах ще яскравіше, для мене це лише суцільна радість!» [2]. Писав від про враження від подорожі і О. Маковою в листі від 14 червня 1902 року: «І мені справляє велику радість пережити ще раз ті чудові чудові дні, годиночки, які ми провели разом у Чернівцях, за що я Вам зараз сердечно дякую. І коли мені стає шкода, що все так швидко промайнуло, то я негайно хапаюся за думку, що я якомога скоріше приїду до Вас вдруге» [4].

Перебування Г. Адама в Галичині та Буковині було коротким і тривало 22 години. Його відпустка закінчилася. «По обіді (тобто 1 червня о 14.55 год.) подорож розпочалася знову, – писав він у листі від 19 липня 1902 року П. Тодорову, – тепер вже без зупинок аж до Берліна, бо моя відпустка переступила через межу. Тут я також зміг побути лише півтора дня і знову прибув з триденним запізненням до улюбленого Заксенберга, де мене з нетерпінням чекали!»¹.

¹ Приватний архів М. Зимомрі.

Після повернення в Німеччину Г. Адам намагався інтенсивніше поширювати твори українських письменників. Особливу увагу заслуговує його спроба видати збірку творів О. Кобилянської, яку вже підготував Л. Якобовський до друку у видавництві Піерзона. Ця вже друга книжка творів української письменниці у перекладі німецькою мовою мала з'явитися дещо пізніше у берлінського видавця Бруно Касірера. Для першої, яка називалась «Kleinrussische Novellen» (Мінден, 1901) він написав ґрунтовну передмову «Ein Jahrhundert kleinrussischer Literatur» («Століття української літератури»). Примітний факт: її обсяг становив 28 сторінок. Захоплення українською літературою тривало близько п'ятнадцять літ (1898–1912). До 1906 року Г. Адам був найактивнішим популяризатором української літератури в Німеччині. Цінний відгук про Шевченкові твори в перекладах Юлії Вірґінії, опублікований 1912 року в журналі «Literarisches Echo», був останньою працею, що безпосередньо пов'язана з українською літературою. Після 1912 року сольний голос Г. Адама як дослідника духовних устремлінь українського народу згас... Проте цілком імовірно, що ще віднайдуться статті про Україну в спадщині Г. Адама, яка досі не зібрана й не вивчена достатньо. Важлива деталь: все, що він зробив у цій царині до 1906 року, власне, з огляду на кількість праць та їхню дослідницьку вартість, не може не викликати й сьогодні щирого захоплення. Високої думки про Г. Адама як славіста були Едуард Вінтер, Ебергард Райснер, Норберт Рандов, Едуард Баер, Дітмар Ендлер, Лариса Робіне.

За межю вічності Г. Адам відійшов 14 травня 1948 року в Ростоці, де й похований. Доля його архіву нагадує драму, якою мало хто цікавиться. Він жив самотньо у винайманий квартирі. Після його смерті власник здав помешкання у винайм іншому квартирантові. Останній спакував духовний спадок Г. Адама у валізи, які виніс на горище... Окремі матеріали врешті потрапили в руки Миколи Зимомрі, одного з авторів цього дослідження.

Про взаємини між Г. Адамом та І. Франком, які тривали від 1902 року, тобто від часу приїзду до Львова Г. Адама до початку 1906 року, повністю відображають його шість листів, які зберігаються в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України (фонд І. Франка) і які публікуємо тут уперше зі збереженням усіх особливостей тексту. Листів І. Франка до Г. Адама виявити не вдалося.

№ 1

Sachsenberg. 11 Juni [1902]

Sehr geehrter Herr Doktor,

nachdem ich nun im Kreise meiner Mecklenburger etwas zur Ruhe gekommen bin von all meinen Fahrten, beginnen wir die. Bilder und Erinnerungen, die bisher ziemlich wirt durcheinander wirbelten, sehe zu klären und durch den Kontrast mit der gegenwärtigen Umgebung erst ihre volle Wirkung zu entfalten. Und diese Freude, mit der ich alles jetzt noch einmal durchlebe, muss ich auch Ihnen ausdrücken und meinen herzlichen Dank für die lebenswürdige, freundliche Aufnahme, die ich bei Ihnen gefunden. Wenn mich das Bedauern fasst, dass die schönen Tage so schnell vorübergehen mussten, so flüchte ich mich schell zu dem Gedanken, dass ich sobald als möglich zum zweiten Male kommen werde, und dann darf Lemberg nicht am Ende meiner Reise und meiner Zeit liegen. Ich brauche Ihnen wohl nicht zu versichern, dass ich aufrichtig bedauerte, neulich nicht mit Ihnen fahren zu können, aber es war wirklich die höchste Zeit, dass ich zurückkehre, denn am nächsten Tage nach meiner Ankunft verreiste unser Direktor.

In Beiliegendem schicke ich Ihnen drei Gedichte von Boteff und einen kleinen Artikel über ihn, sollten Sie noch weitere Gedichte von ihm interessieren, so schicke ich sie Ihnen gern. Zugleich erlaube ich mir einen kleinen Auszug, den ich aus Ihrer Studie im Вістник gemacht habe, beizulegen. Und, nicht wahr, ich darf hoffen, recht bald einmal ein Lebenszeichen von Ihnen zu erhalten?

Mit herzlichstem Dank und freundlichen Grüßen
Ihr ergebener
Georg Adam

z. Z.
Sachsenberg
Bei Schwerin (Mecklenburg)

Хаджи Димитър

Живъ е той, живъ е! Тамъ на Балкана
Потъналъ въ кърви, лежи и пъшка
Юнакъ от дълбока на гърди рана,
Юнакъ въ младостъ и въ сила мъжка.

На една страна захвърлилъ пушка,
На друга сабя на две строшена,
Очи тъмнеятъ, глава се люшка,
Уста проклина цяла вселена.

Лежи юнакътъ, а на небето
Слънцето спряно сърдито пече...
Жътварка пее нейде в полето,
И кръвътъ още посилно тече!

Жътва е сега... Пейте, робини,
Тезъ тъжни песни! Грей и ти, слънце,
В таз робска земя! Ще да загине
И тоя юнак... Но млъкни, сърце!

Тозъ, който падне въ бой за свобода,
Той не умира: него жалеятъ
Земя и небе, звяръ и природа,
И певци песни за него пеятъ...

Денем му сянка пази орлица,
И вълкъ му кротко раната ближи;
Надъ него соколъ, юнашка птица,
И тя се за братъ, за юнакъ грижи!

Настане вечеръ – месецъ изгрее,
Звезди обсипватъ сводътъ небесенъ;
Гора зашуми, вятъръ повее, –
Балканътъ пее хайдушка песенъ!

И самодиви въ бяла премена,
Чудни, прекрасни, песенъ поемнатъ, –
Тихо нагазатъ трева зелена
И при юнакътъ дойдатъ, та седнатъ.

Една му съ билки раната върже,
Друга го пръсне съ вода студена,
Третя го въ уста целуне бърже, –
И той я гледа, – мила, засмена!

«Каж ми, сестро, де – Караджата?
Де е и мойта вярна дружина?
Каж ми, пакъ ми вземи душата, –
Азь искамъ, сестро, тукъ да загина!»

И плеснатъ съ ръце, па се прегърнатъ,
И съ песни хвъркнатъ те в небесата, –
Летятъ и пеятъ, дорде осъмнатъ,
И търсятъ духътъ на Караджата...

Но съмна вече! И на Балкана
Юнакътъ лежи, кръвътъ му тече, –
Вълкътъ му ближи лютата рана,
и слънцето пакъ пече ли – пече!

11 Августъ 1873

Обесвание на Василь Левски

О, майко моя, родина мила,
Защо тѣй жално, тѣй милно плачешъ?
Гарване, и ти, птицо проклета,
На чий гробъ там тѣй грозно грачешъ ?

Ох, зная, зная, ти плачешъ, майко,
За туй, че ти си черна робиня,
За туй, че твоятъ свещенъ гласъ, майко,
Е гласъ безъ помощъ, гласъ въ пустиня.

Плачи! Тамъ близо край градъ София
Стърчи, азъ видяхъ, черно бесило,
И твой единъ синъ, Българйю,
виси на него съ страшна сила.

Гарвана граче, грозно, зловещо,
Псета и вълци вят в полята,
Старци се молятъ богу горещо,
Жените плачатъ, пищятъ децата.

Зимата пее свойта зла песенъ,
Вихрове гонятъ тръни въ полето,
И студъ, и мразъ, и плачъ безъ надежда
Навяватъ на тебъ скръбъ на сърцето.

Декемврий 1876

До моето първо либе

Остави тази песенъ любовна
Не вливай ми въ сърдце отрова –

Младь съмь азь, но младость не помна,
Пакь и да помня, не ровя
Туй, що съмь ази намразиль
И предь тебе съ крака погазиль.

Забрави туй време, 'га плачахъ
за погледъ милъ и за въздишка:
Робъ бяхъ тогазъ – вериги влачахъ,
Та за една твоя усмивка,
Безумен азъ светътъ презирахъ
И чувства си въ калъта увирахъ!

Забрави ти онезъ полуди,
Въ тезъ гърди вечъ любовъ не грее
И не можешъ я ти събуди
Тамъ, де скръбъ дълбока владее,
Де сичко е съ рани покрито
И сърце зло въ злоба обвито!

Ти имашъ гласъ чудень – млада си,
Но чуешъ ли какъ пее гората?
Чуйшъ ли какъ плачатъ сиромаси?
За тозъ гласъ ми копней душата,
И тамъ тегли сърце ранено,
Тамъ, де е се съ кърви облено!

О, махни тезъ думи отровни!
Чуй какъ стене гора и шума,
Чуй какъ ечатъ бури вековни,
Как нареждатъ дума по дума –
Приказки за стари времена
И песни за нови теглила!

Запей и ти песень такава,
Запей ми, девойко, на жалость,
Запей какъ братъ брата продава,
Как гинатъ сили и младость,
Как плаче сиротна вдовица,
И какъ теглятъ безъ домъ дечица!

Запей, или млъкни, махни се!
Сърце ми вечъ трепти – ще хвръкне,
Ще хвръкне, изгоро, – свести се!
Тамъ, де земя гърми и тътне
Отъ викове страшни и злобни
И предсмъртни песни надгробни...

Там... там буря кърши клонове,
А сабля ги свива на венець;
Зинали са страшни долове,
И пици въ тяхъ зърно отъ свинець,

И смъртъта й тамъ мила усмивка,
А хладенъ гробъ сладка почивка!

Ахъ, тезъ песни и тазъ усмивка
Кой гласъ ще ми викне, запее?
Кървава да вдигна напивка,
Отъ коя и любовъ немее,
Пакъ тогазъ и самъ ще запее
Що любя и за що милея!...

10. Юний 1871.

Заксенберг, 11 червня [1902]

Шановний пане докторе,

після того, як дещо заспокоївся в оточенні моїх мекленбуржців від усіх моїх подорожей, ми починаємо собі усвідомлювати враження і спогади, які досі перебували в достатньо хаотичному стані, через контраст із тим, що нас оточує зараз і розвивати їхній повний вплив. І це задоволення, з яким я тепер усе ще раз переживаю, я мушу виразити і Вам, а також свою сердечну вдячність за люб'язний і дружній прийом, яким я тішився у Вас. Коли мене огортає жаль, що так швидко промайнули чудові дні, то я негайно хапаюся за думку, що я знову приїду до Лемберга якнайшвидше, і тоді Лемберг уже не буде останнім у моїй подорожі і моему часі. Я думаю, Вас нема потреби переконувати у тому, як мені щиро шкода, що недавно я не зміг поїхати разом з Вами, але й справді вже потрібно було поспішати з поверненням, бо вже наступного дня після мого повернення вирушив також у подорож і наш директор.

Разом з листом я висилаю Вам три вірші Ботева¹ і невеличку статтю про нього. У разі якщо Вас, можливо, зацікавлять і інші його вірші, я із задоволенням їх Вам вишлю. Разом з тим я дозволю собі додати до цього листа невеличкий уривок з Вашої статті у Вістнику². Ну, і сподіваюся, чи не так, достатньо швидко отримати від Вас ознаки життя.

Із сердечною вдячністю і дружнім привітом
Георг Адам

¹ Христо Ботев (1849–1876) – болгарський революційний діяч, публіцист і поет. Загинув у боротьбі за визволення Болгарії під час Квітневого повстання 1876 року. Георг Адам у цьому листі вислав три вірші Х. Ботева «Хаджи Димитр» («Хаджі Димитр»), «Обесвание на Василь Левски» («Страта Василя Левського»), «До моего първо либе» («Моїй першій любові»).

Доля присланої Г. Адамом «невеличкої статті» про Х. Ботева невідома.

² За час видання «Літературно-наукового вісника» на його сторінках були опубліковані наступні переклади з болгарської мови, поезії: Ксенофон Жинзидов «Болгарія, коханий, милий краю», переклав П. Грабовський (1900, т. 11, ч. I, с. 364); Любен Каравелов «Як умру, не насипайте», переклав П. Грабовський (1900, т. 11, ч. I, с. 364); Георгій Раковський «Де б'ється Болгарин», переклав П. Грабовський (1901, т. 13, ч. I, с. 92); Петро Славейков «Ми прощались, розставались», переклав П. Грабовський (1901, т. 13, ч. I, с. 91). Петро Славейков «Чи почує голос сина ненечка-мамуся», переклав П. Грабовський (1900, т. 11, ч. I, с. 364); В'ячеслав Стах «Музо, на ласку панів не зважаймо», переклав П. Грабовський (1901, т. 13, ч. I, с. 92–93); Добрил Чинтулов «“Вставай, юначе” Всіх з Балкана...» переклав П. Грабовський (1901, т. 13, ч. I, с. 91), а також прозу: оповідання Петка Тодорова «Батьківщина», переклав Ю. Б. (1901, т. 14, ч. 1, с. 202–209); «Гусярева мати», переклав В. Гнатюк (1906, т. 36, с. 80–83), «І знов зацвітуть цвіти», переклав В. Гнатюк (1906, т. 34, с. 99–101); «На зарінку», переклав Ю. Б. (1901, т. 14, ч. 1, с. 209–212).

У даний час
Заксенберг біля Шверіна

ЛЛ, ф. 3, № 1624, арк. 369–379. Рукопис. Оригінал.
№ 2

Sachsenberg, 7. Okt. [1902]

Sehr geehrter Herr Doktor,
jetzt muss ich aber mit einer großen Klage zu Ihnen kommen: seit langer Zeit habe ich schon gar nichts mehr aus Lemberg bekommen! vom Вістник ist das letzte Heft, das mir zugeht, das diesjährige Märzheft. Würden sie nun die Güte haben, mir den Вістник von Heft IV incl. ob hierher schicken zu lassen? Haben sie meinen Brief vom 14. Juni mit den Gedichten von Boteff erhalten? und haben Sie schon etwas von den Gedichten übersetzt? Es würde mich sehr freuen, wenn es Ihre Zeit erlaubt, eine Nachricht von Ihnen zu erhalten.

wollen Sie auch, bitte, den Herren Hnatjuk und Truš meine besten Grüsse übermitteln.
Mit herzlichen Grüssen

Ihr ergebener Georg Adam

Sachsenberg
Bei Schwerin (Mecklenburg)

Заксенберг, 7 жовтня [1902]

Шановний пане докторе,

Мушу звернутися до Вас з великою скаргою: я давно вже нічого не одержував із Лемберга! Останній Вістник, який дійшов до мене, був березневий номер. Чи не були б Ви так ласкаві розпорядитися прислати мені сюди Вісника, починаючи від; 4 зошита включно? Ви отримали мого листа від 14 червня із віршами Ботева¹, і може щось із цього переклали²? Я був би дуже радий, якщо дозволить Вам час, отримати від Вас вісточку.

Передайте ще, будь ласка, мої найкращі вітання панам Гнатюку і Трушу.

Із сердечним привітом Ваш Георг Адам

Заксенберг
біля Шверіна (Мекленбург)

ЛЛ, ф. 3, № 1624, арк. 305–307. Рукопис. Оригінал.

№ 3

Sachsenberg, 3. August [1903]

Lieber Herr Doktor,

nun muss ich doch mit einer Entschuldigung beginnen! Sie sind gewiss recht böse, dass ich auf Ihren so freundlichen Brief, der mir aufrichtige Freude bereitet hat, so lange nicht geschrieben habe, dabei habe ich ihn immer an exponierter Stelle in meinem Schreibtische liegen gehabt, damit er ja zu recht baldiger Beantwortung kommt, aber, na – Sie wissen wohl, wie es kommen kann. Nun muss ich Sie aber an das erinnern, was Sie mir damals geschrieben haben. Ich hatte mich sehr gefreut über die Aussicht, die Sie mir machten, bald einige Bände Ihrer Novellen zu bekommen, und würde Ihnen nun sehr dankbar sein, wenn Sie meinen Wunsch erfüllen könnten. Die Sache mit dem Вістник ist noch immer auf demselben Fleck: ich habe seit dem März vorigen Jahres

¹ Йдеться про поезію Х. Ботева «Хаджи Димитръ» («Хаджі Димитр»), «Обесвание на Василь Левски» («Страта Василя Левського»), «До моего първо либе» («Моїй першій любові»).

² Іван Франко не переклав присланих йому віршів Х. Ботева. Українською мовою вони не перекладалися. Російською мовою поезію «Хаджи Димитр» переклав О. Ревич, який опублікував її у журналі «Дружба Народов» (2009, №8), а поезію «Казнь Василя Левско-го» перекладами Олександр Борисов, Леонід Мартинов і О. Шаховська.

kein Heft zu sehen bekommen und möchte Sie nun bitten, die Zusendung doch möglichst bald zu veranlassen, sonst bin ich ja ganz aufs Trockne gesetzt. Das «Lit. Echo» geht Ihnen doch noch regelmäßig zu? Ich erhalte die «Ruth. Revue» und verfolge sie mit vielem Interesse, muss aber gestehen, dass ich mich noch nicht einmal bei Herrn Sembratowycz bedankt habe. Neuerdings habe ich in der «Köln. Zeitg.». Einen kleinen Artikel über die moderne bulgarische Literatur veröffentlicht; wenn er Sie interessieren sollte, werde ich mir erlauben, ihn Ihnen zu schicken. Haben Sie vielleicht Todoroff gesprochen? vor einigen Wochen ist er nach Elena zurückgereist; die Ärzte haben ihm wegen seiner angegriffenen Gesundheit dazu geraten; so wird es wohl mit seinem Examen vorläufig noch nichts werden, überhaupt scheint mir die Sache recht bedenklich, – der arme Kerl konnte die Philosophie nicht vertragen! – Wenn ich Ihre Zeit in Anspruch nehmen darf, so würde es mich außerordentlich freuen, wenn Sie mir mal wieder einiges schreiben wollten. Könnten Sie nicht vielleicht unter der ruthenischen Schriftstellerwelt meine Adresse gelegentlich verbreiten, dass ich ihre Sachen zugeschickt bekomme?

Indem ich Ihnen für all Ihre Bemühungen im Voraus meinen aufrichtigen Dank sage mit den herzlichsten Grüßen

Ihr ergebener Georg Adam
Sachsenberg
bei Schwerin (Mecklenburg)

Заксенберг, 3 серпня [1903]

Дорогий пане докторе,

змушений розпочинати листа з вибачення! Зрозуміло, що Ви по-справжньому сердитесь, що я так довго не відповідав на Ваш дружній лист, який доставив мені справжню радість, причому я завжди тримав його на видному місці у моєму письмовому столі, щоб якнайшвидше можна було відповісти, але, ну, що ж – не мені Вам розповідати, як це буває. А зараз треба Вам нагадати, що Ви мені тоді писали. Я був дуже радий, що Ви пообіцяли мені кілька томів своїх новел, і я був би широко вдячний, якби Ви це могли здійснити. А справа із Вісником все ще не зрушилася з місця: я не отримував від березня минулого року жодного примірника і хотів би Вас просити по можливості швидше організувати його пересилання, бо інакше я зостануся без діла. «Lit. Echo»¹ ще ж Вам приходить регулярно? Я отримую «Ruth. Revue»² і сліdkую за ним з великою цікавістю, але мушу признатися, що я ще навіть не подякував панові Сембратовичеві. Недавно я опублікував у «Köl. Zeit.»³ невелику статтю про сучасну болгарську літературу; якщо вона Вас зацікавить, то дозволю собі Вам її прислати. Може ви мали розмову з Тодоровим⁴? Він кілька тижнів тому повернувся до міста Елена; лікарі порадили йому це зробити через погане здоров'я; то, видно, із його екзамену поки що нічого не буде, і взагалі ця справа видається мені досить сумнівною, – бідолаха

¹ «Das literarische Echo» – німецький літературний двотижневик, що виходив у місті Штутгарт протягом 1898–1944 років.

² «Ruthenische Revue» – український інформаційний двотижневик німецькою мовою, виходив у Відні 1903–1905 з доручення Народного комітету, під управою В. Яворського й А. Коса. Головний редактор – П. Сембратович. «R. R.» пропагував українську справу серед чужинецького світу. Статті з цього видання передруковувала німецька, французька, італійська, іспанська, шведська, норвезька і японська преса. Продовженням «R. R.» став журнал «Ukrainische Rundschau».

³ «Kölnische Zeitung» – одна з найголовніших німецьких газет XIX століття, виходила у 1798–1945 роках.

⁴ Петко Тодоров (1879–1916) – болгарський письменник, поет, драматург. І. Франко і П. Тодоров листувалися впродовж 1902–1903 років. Листи П. Тодорова до І. Франка були надруковані у журналі «Советская Украина» (1957, № 5, с. 158–160).

не міг терпіти філософії! Якщо б Ви могли посвятити мені трохи часу, то я був би дуже радий, коли б Ви знову захотіли мені написати. Чи не могли б Ви, при нагоді, поширити мою адресу в середовищі русинських літераторів, щоб я мін отримувати їхні речі через пошту?

Висловлюючи Вам наперед свою щирю вдячність за усі Ваші старання
з найсердечнішим привітом

Ваш Георг Адам
Заксенберг
біля Шверіна (Мекленбург)

ЛЛ, ф. 3, № 1624, арк. 475–477. Рукопис. Оригінал.

№ 4

Kaninchenwerder bei Schwerin
31. XII. 03/ 13. I. 04

Die herzlichsten Glückwünsche zum neuen Jahre sendet Ihnen und Ihrer werten Familie.

Ihr ergebener Georg Adam

Канінхенвердер біля Шверіна
31. XII.03/ 13. I. 04

Найсердечніші побажання щастя з нагоди Нового року посилає Вам і Вашій шановній родині

Ваш Георг Адам

ЛЛ, ф. 3, № 1628, арк. 3–4. Рукопис. Оригінал.

№ 5

[31. 12. 1903]⁹

Schwerin

Sachsenberg 1903

Die herzlichsten Glückwünsche zum neuen Jahre sendet Ihnen und Ihrer werten Familie mit vielen Grüßen

Ihr ergebener Georg Adam

[31/ 12 1903]

Шверін

Заксенберг 1903

Найсердечніше побажання щастя з нагоди Нового року посилає Вам і Вашій шановній родині разом з багатьма привітаннями

Ваш Георг Адам

ЛЛ, ф. 3, № 1628, арк. 5–6. Рукопис. Оригінал.

№ 6

Berlin 1/14. I. 06

Lieber Herr Doktor!

gestatten Sie dass ich Ihnen meine herzlichsten Glückwünsche zum neuen Jahre ausspreche. Zugleich möchte ich meine Versäumnis energisch nachholen und Sie bitten, meinen aufrichtigen Dank für die freundliche Übersendung des «Мойсей» entgegenzunehmen, durch den Sie mich sehr erfreut haben. Und ich darf wohl hoffen, das Sie mich auch im neuen Jahre in Erinnerung behalten werden?

Mit vielen herzlichen Grüßen Ihnen und Ihren werten Angehörigen

Ihr sehr ergebener Georg Adam
Berlin
Dresdenerstraße, 32

Берлін 1/ 14. I. 06.

Дорогий пане докторе,
дозвольте висловити Вам найкращі побажання щастя у Новому році. Одночасно я хотів би енергійно подолати свої недоліки і просити Вас прийняти мою щирю подяку за люб'язне пересилання мені «Мойсея», чим дуже мене порадували. Думаю, мабуть, маю право сподіватися що і в новому році Ви пам'ятатимете мене?

З багатьма сердечними вітаннями Вам і Вашим близьким

щиро Ваш Георг Адам
Берлін
Дрезденштрассе, 32

ЛЛ, ф. 3, № 1628, арк. 7–10. Рукопис. Оригінал.

Переклади німецьких текстів Івана Крася.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Зимомря Н.* К вопросу о роли И. Франко – журналиста в контексте международных культурных связей на рубеже XIX – начала XX веков / Н. Зимомря // Иван Франко и мировая культура. – К., 1986. – С. 133–134.
2. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Відділ рукописів і текстології. – Ф. 14. – Од. зберігання 330.
3. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Відділ рукописів і текстології. – Ф. 3. – №1624. – Арк. 369–379
4. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Відділ рукописів і текстології. – Ф. 59. – № 399.
5. *Кобилянська О.* Твори : у 5 т. Т. 5 / О. Кобилянська. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1963.
6. *Сумотрґя М.* Zur Problematik von interliterarischen Kontaktbeziehungen: ihre Rolle im künstlerischen Prozeß an der Wende des XIX. zum Anfang des XX. Jh. [«До проблематики міжлітературних стосунків: їхня роль у художньому процесі на зламі XIX–XX століть»] / М. Сумотрґя // Благовісник праці : науковий збірник на пошану академіка Миколи Мушинки, д-ра філ. наук. – Ужгород ; Пряшів, 1998. – С. 269–285.
7. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. Т. 50 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – 703 с.
8. Хроніка і бібліографія. Що пишуть про нас / Підписано: В. // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1902. – Т. XVIII. – Кн. 2. – С. 23–24.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2013

Прийнята до друку 24.03.2014

LETTERS OF GEORG ADAM TO IVAN FRANKO

Mykola ZYMOMRIA

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
34 Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine*

Roman HORAK

*The L'viv National Literary and Memorial Museum of Ivan Franko,
150-152 Ivan Franko Str., L'viv, 79011, Ukraine*

Ivan Franko's letters to Georg Adam, a famous literary scholar and Ukrainian literature promoter in Germany, are published for the first time. They cover the period of 1902-1906 and describe their relations. The article informs about some unknown facts of Georg Adam's biography as related to literary studies, and provides details on his relationships with the Ukrainian writers.

Keywords: Ivan Franko, Georg Adam, letters.

ПИСЬМА ГЕОРГА АДАМА К ІВАНУ ФРАНКО

Николай ЗЫМОМРЯ

*Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко,
ул. И. Франко, 34, Дрогобыч, Украина, 82100*

Роман ГОРАК

*Львовский национальный литературно-мемориальный музей Ивана Франко,
ул. Ивана Франко, 150-152, Львов 79011, Украина*

Впервые публикуются письма известного литературоведа и пропагандиста украинской литературы в Германии Георга Адама к Ивану Франко, которые охватывают 1902–1906 года и освещается их характер. Раскрыто также некоторые доселе неизвестные в литературоведении страницы биографии Георга Адама и его связь с украинскими писателями.

Ключевые слова: Иван Франко, Георг Адам, письма, взаимодействие украинско-немецких литератур.